

Marinko Lolić
Institut za filozofiju i društvenu teoriju Beograd

Osnovna obeležja razvoja srpske filozofske periodike

Apstrakt *Uradu se razmatra nastanak, istorijski razvoji i ključna obeležja srpske filozofske periodike, nesumnjivo jedne od najznačajnijih institucionalnih pretpostavki za razvoj filozofske kulture u Srbiji. Autor pokazuje da je srpska filozofska periodika odigrala značajnu ulogu u razvoju i popularizaciji ne samo filozofske kulture, kao svog primarnog cilja, već i u izgradnji opštih kritičkih standarda, neophodnih za utemeljenje kritičkog mišljenja u našoj kulturi i nauci. Na kraju razmatranja, autor ističe da je srpska filozofska periodika u svom razvoju, dužem od jednog veka, uspela da ostvari široku filozofsku komunikaciju sa različitim filozofskim orijentacijama, pravcima i strujama filozofskog mišljenja, ali da, zbog velikih ideoloških istorijskih lomova, nije uspela da održi kontinuitet neophodan za izgradnju visokih i čvrstih stručnih kriterijuma u vrednovanju filozofske produkcije i drugih oblika filozofske delatnosti u našoj sredini.*

Ključne reči *filozofija, srpska filozofska periodika, filozofska zajednica, filozofski časopisi.*

Za razliku od srpskih književnika, koji se mogu pohvaliti da imaju jedan od najstarijih časopisa na svetu¹ koji izlazi u kontinuitetu, srpskim filozofima trebalo je nešto manje od sto godina da bi se u Srbiji, na srpskom jeziku, pojavio filozofski časopis koji bi svoju naučnu i kulturnu delatnost vršio u kontinuitetu.² Pre pojave filozofskih časopisa, kod nas su filozofski tekstovi domaćih i stranih autora štampani, uglavnom, u književnim listovima i časopisima.

U najnovijim istraživanjima savremene srpske filozofske baštine (Kučinar 2011: 33) zabeleženo je da su u Srbiji, već u drugoj polovini 19. veka, postojala dva pokušaja pokretanja filozofskih časopisa. Prema veoma iscrpnim i dokumentovanim istraživanjima Zdravka Kučinara, prvi srpski filozofski list (iako po svojoj strukturi časopis) imao je namenu da štampa Mihailo Hristifor Ristić, autor prvog filozofskog sistema kod Srba. On je svoju ideju o pokretanju časopisa *Mnemosina*, „lista za istoriju, filosofiju i istoričnu jurisprudenciju“, obelodanio 1856. godine

1 Na sajtu *Letopisa Matice srpske* stoji napomena da se radi o književnom časopisu koji u kontinuitetu izlazi najduže na svetu.

2 Ovaj članak je rađen u okviru naučno-istraživačkog projekta br. 43007 Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

6

i pozvao zainteresovane „prenumerante“ da podrže njegov poduhvat. Međutim, dva broja ovog časopisa koje je Ristić pripremio nisu se pojavila u štampi, najverovatnije zbog nedovoljne materijalne podrške.³ Ristićeva dva pripremljena broja *Memosine* ostala su u rukopisu i bila sasvim nepoznata, čak i dobrim poznavacima njegove filozofske delatnosti, sve dok se 2011. godine nije pojavila *Kratka istorija SFD Zdravka Kučinara*, u kojoj ovaj autor istražuje proces institucionalizacije filozofije u našoj sredini. Iz Kučinarovih temeljnih istraživanja saznajemo da se „narastanje svesti o potrebi organizovane i intenzivne filozofske komunikacije na srpskom jeziku“ javlja sredinom 19. veka. Stoga, Kučinar s pravom u Ristićevom nastojanju da pokrene filozofski časopis vidi prvi „znak sazrevanja naše filozofije i shvatanja potrebe da se ona unapredi i uključi u evropske tokove.“ Dobro procenjujući da u našoj sredini još uvek ne postoje uslovi za organizovanje filozofskog udruženja, Ristić je nastojao da stvori „glasilo oko koga bi se okupljali za filozofiju zainteresovani učeni ljudi iz Austrije i iz kneževine Srbije“. Kučinar ističe da osnovni programski cilj svoga časopisa Ristić definiše u neokantovskom duhu, kao „borbu za stroži pojam znanja i obrazovanosti koja će se temeljiti na znanju načela, celovitosti i sintetičnosti naučnih uvida“. Ristić je smatrao da će se tako moći suprotstaviti onima koji ne mogu „ni državi ni čovečanstvu, niti narodu svom od polze biti“ i da će ih uputiti na „sistematičnije izobraženije“, a protiv raširene pojave „rapsodičnosti i rasparčanosti“, protiv „literarnih diletanata“ koji „svaku nauku, koje se dotaknu, u nezgodnom položaju dovode, isparčaju, zamute, vkus dobar kvare i duh naroda, kome pišu, u letargiju bacaju.“ S obzirom na stanje naše savremene filozofske produkcije, Kučinar s pravom smatra da „ovo upozorenje karlovačkog filozofa“ iako izrečeno u 19. veku „i danas deluje otrežnjujuće i opominjuće“ (Kučinar 2011: 37–38).

Prema mišljenju Slobodana Žunjića, nesumnjivo našeg najkompetentnijeg, a po svojim dubokim uvidima i naročito obimu i iscrpnošću svojih istraživačkih zahvata, već u drugoj polovini 19. veka „srpska filozofija se više ne razvija samo kao spontana aktivnost usamljenih pojedinaca, već i kao institucionalno organizovana aktivnost virtualne intelektualne zajednice. U tom pogledu, pored *Velike škole*, čiji je rad određen i omeđen školskim zakonodavstvom, značajan udeo ima i *Srpsko učeno društvo*, koje pokriva šire i dublje teorijske interese. (...) Ovo društvo, u čijem okviru su delovali uskoro svi tadašnji filozofi i koje je objavilo

3 O Ristićevoj ideji pokretanja časopisa prvi je pisao istoričar srpske filozofije Andrija Stojković. Up. Kučinar 2011: 33.

veliki broj filozofskih radova, preraslo je 1886. godine u *Srpsku kraljevsku akademiju nauka i umetnosti*“ (Žunjić 2009: 176).

Drugi pokušaj srpskih filozofa da pokrenu izdavanje filozofskog časopisa u Srbiji bio je nešto uspešniji. Grupa mladih filozofa i pedagoga koji su osnovali prvo filozofsko društvo u Srbiji 1898. godine pokrenula je i časopis koji je nosio naziv *Arhiv za filosofiju, pedagogiju i društvene nauke* (Kučinar 2011: 18–19). Izašao je samo jedan broj i sa srpske filozofske scene, koja je tek bila u nastajanju, nestao je posle jednog žestokog kritičkog osvrta Branislava Petronijevića. Povod za ovaj spor bila je recenzija Petronijevićevog rada o ontološkom dokazu postojanja apsoluta, objavljena u prvom broju *Arhiva*. U odgovoru svojim kritičarima, Petronijević je dao temeljnu analizu celog časopisa i izneo svoj stav da u Srbiji još uvek ne postoje uslovi koji bi omogućavali postojanje jednog „stručnog časopisa za pojedine discipline, a osobito za discipline tako apstraktne, kao što je filozofija i društvene nauke“ (Petronijević 1898: 332). Ove ocene znamenitog srpskog filozofa, bez obzira na njihovu neutemeljenost, dominirale su u našoj filozofskoj javnosti sve do polovine XX veka. Posmatrano s vremenske distance duže od jednog veka, pokazuje se da je ambiciozni Petronijević, pored strogih filozofskih merila, ispoljio u svom kritičkom osvrtu ogromnu aroganciju i nimalo odogovornosti i želje da svojim stručnim znanjem pomogne razvitak filozofske periodike u Srbiji, ključnog uslova za razvoj filozofskog mišljenja i filozofske kulture u jednoj sredini.

Osnivanjem Beogradskog univerziteta 1905. godine, uslovi za razvoj filozofske kulture u institucionalnom pogledu u našoj sredini bili su znatno povoljniji. Od početka XX veka pa do početka Drugog svetskog rata na srpski jezik preveden je čitav niz kapitalnih filozofskih dela. Svetska filozofska baština postepeno je postajala deo srpske kulture, a taj proces čak je počeo da biva dvosmeran. Srpski filozofi su, naime, sve češće objavljivali svoje radove u stranim publikacijama, održavali kontakte s uglednim filozofima toga vremena i sami učestvovali na značajnim internacionalnim skupovima (Kučinar 2012: 128–129).

Nekoliko uglednih ruskih filozofa, posle izbijanja Oktobarske revolucije, stigao je u Srbiju, a dolaskom Hitlera na vlast, tridesetih godina u Srbiju počinju da dolaze strani filozofi iz Nemačke. Od jevrejskih izbeglica iz fašističke Nemačke, koji su pred rat stigli u Srbiju, svakako je najpoznatiji nemački neokantovac Artur Libert (Arthur Liebert) (1878–1946), urednik poznatog časopisa *Kant-Studien* i jedan od predsednika Kantovog

društva (Kant-Gesellschaft). Između 1936. i 1938. godine Libert je u Beogradu na nemačkom (francuskom i engleskom) jeziku izdavao časopis *Philosophia* kao organ istoimenog udruženja, koje je okupljalo filozofe raznih zemalja, bez obzira na njihovu orijentaciju. U časopisu, koji je objavljivao jednu veliku svesku godišnje, saradivali su najpoznatiji filozofi evropske filozofske scene toga vremena, kao što su E. Husserl, K. Levit, M. Buber, O. Nojrat, H. Plesner, E. Kasirer, F. Hajneman, L. Šestov, J. Patočka i dr., a od domaćih filozofa Petronijević, Bazala, Milanov, Fridman i dr. Prema mišljenju nekih naših istraživača, „Libertov časopis, koji je i imenom i usmerenjem anticipirao posleratnu beogradsku *Filozofiju* bio je naime, koncipiran kosmopolitski i humanistički, težio je da ostvari 'zajednicu erosa, logosa i etosa' u jednom vremenu kad su upravo ti pojmovi najviše bili ugroženi.“ (Up. Žunjić 2009: 321; Basta 1992; Kučinar 2006: 66–67, Kučinar 2012: 600–601.)

8 Paradoksalno deluje činjenica da su se u Srbiji pre osnivanja *Srpskog filozofskog društva* i domaćeg filozofskog časopisa, pojavili svetsko udruženje filozofa i međunarodni filozofski časopis. Njegov pokretač bio je iskusni filozof Artur Libert. Svojim iskustvom, izuzetnim organizacionim sposobnostima i razvijenim filozofskim vezama, uspeo je da u nepovoljnim istorijskim okolnostima, kada su se u velikim evropskim filozofskim centrima pod naježdom nacizma gasili najpoznatiji evropski filozofski časopisi, pokrene u Beogradu elitni međunarodni filozofski časopis u kojem su saradivali najpoznatija domaća, evropska i svetska filozofska imena. Iako ovaj časopis ne spada samo u istoriju srpske, već i evropske filozofske periodike, kada govorimo o razvitku filozofske periodike kod nas, značaj ovog časopisa za razvoj filozofske kulture u našoj sredini ne sme se nikako prevideti. Ovom prilikom treba istaći da je časopis *Philosophia*, sve dok nisu publikovana istraživanja Danila Baste i Zdravka Kučinara, u našoj posleratnoj filozofskoj javnosti, kao izuzetno vredan časopis, bila ne samo u široj, već i u stručnoj javnosti, skoro nepoznata. Po širini svoje filozofske koncepcije, tematskoj strukturi i filozofskim idejama na kojima je utemeljena njegova koncepcija, časopis *Philosophia* ostaće zabeležen kao pravi prototip savremenog evropskog filozofskog časopisa čija aktuelnost ni danas nije prevaziđena. Stoga nam se čini da nećemo pogrešiti ako kažemo da je koncepcija ovog časopisa još uvek izuzetno aktuelna i da može biti uzor prema kojem se možemo orijentisati u stvaranju i dubljem razumevanju uloge filozofske periodike u razvoju savremene filozofske kulture.

Jedan domaći saradnik *Philosophie* pojavu ovog filozofskog glasila u našoj tadašnjoj kulturnoj javnosti ocenio je kao „značajnu kulturnu

prinovu“. Za ovog saradnika, pojava *Philosophie* bila je „istovremeno znak da je u znatno prošireni, stanovništvom porasli i urbanistički unapređeni Beograd, stekao sve uslove da uspešno sarađuje u makakvom međunarodnom poduhvatu, pa to bilo materijalne ili duhovne prirode“ (Car 1937: 62).

Već u prvoj svesci pokazali su se visoki kvaliteti ovog filozofskog glasila. Libert je uspeo da za saradnike novopokrenutog časopisa angažuje vodeća strana i domaća filozofska imena i da koncepciju časopisa usmeri na istraživanje ključnih filozofskih problema svoga vremena. Svakako da je pojava Huserlovog članka o krizi evropskih nauka dala osnovni ton celoj prvoj svesci ovog časopisa, ali i prilozima drugih autora, kao što su H. Majera, o Rankeu, istoriografu i filozofu istorije, zatim članak T. Kotarbinskog koji govori o problemu opšte teorije o borbi i S. Robinzona razvoju filozofije u SAD, bili su potpuno u skladu sa visokim filozofskim standardima koji su proklamovani u uvodniku prvog broja ovog časopisa.

Prilog glavnog urednika časopisa A. Liberta bavi se pitanjem utemeljenja kritičkog istraživanja savremenih prilika u društvenom i kulturnom životu naroda. Na osnovu ovih činjenica, autor zaključuje da su prilozima u časopisu više ili manje u neposrednoj vezi sa duhovnim životom sadašnjice. „Svojom koncepcijom, kvalitetom priloga i pristupom ključnim problemima savremenog društva i sveta, časopis *Philosophia* opovrgao je uvreženu predstavu o filozofiji, koja ne karakteriše samo laike, već i profesionalne filozofe, kod kojih reč filozofija izaziva predstavu nečega što je maglovito i nerealno, u najboljem slučaju, nečeg što je za obične mozgove teško svarljivo. *Philosophia* nije bila samo zbornik metafizičkih konstrukcija, dostupnih samo ljudima od struke, već je kao što je to u svom uvodniku naglasio Libert, pored čisto stručnih problema tretirala i sva ostala pitanja koja zasecaju u problematiku čovekova amoralnog socijalnog života, kao i njegove sudbine uopšte“ (Car 1937: 63).

Međutim, ovde je važno istaći da pisac prikaza ukazuje ne samo na filozofski značaj, već i na kulturnu važnost pojave časopisa *Philosophia* u našoj sredini. Prema njegovom mišljenju, sama okolnost da je Beograd uočen kao mesto naročito podesno za jedan takav poduhvat, jasno govori u prilog njegovoj kulturnoj doraslosti i njegovom međunarodnom ugledu i značaju.

Prema autorovom mišljenju, „činjenica da su saradnici u prvom broju *Philosophie* bili filozofi sa svih poznatih univerziteta u svetu, pruža

osnovu za zaključak da bi taj rad mogao da donese koristi ukupnom duhovnom životu naše zemlje i da u isto vreme učvrsti (...) veze, koje pojedini nastavnici naših univerziteta već održavaju sa vodećim ličnostima svetske kulture i svetske nauke“ (Car 1937: 63).

Budući da je reč o svetskom elitnom filozofskom glasilu, i s obzirom na našu skromnu filozofsku kulturu, mogli bismo pomisliti da domaća kulturna javnost nije bila posebno zainteresovana za ovaj časopis. Međutim, broj osvrta u našoj periodici i listovcima (Car 1937: 62–65) pokazuje upravo suprotno. Štaviše, može se reći da je pojava ovog časopisa u našoj sredini praćena s velikim interesovanjem, i da su prilozi i ukupna koncepcija časopisa bili vrlo stručno ocenjeni. U osvrtima su date filozofski utemeljene ocene o visokom kvalitetu filozofskih priloga, ukazano je na njihovu aktuelnost i na filozofsku koncepciju samog časopisa. U želji za što bržom međunarodnom afirmacijom naših filozofa, neki autori su se u svojim napisima zalagali da se u časopisu nađe više mesta za priloge domaćih autora.

10

Dva pokušaja da se stvori i održi filozofski časopis u Srbiji pre Drugog svetskog nisu urodila značajnijim plodom.

Posle Drugog svetskog rata, prilikom osnivanja trećeg *Srpskog filozofskog društva* 1951. godine, doneta je odluka o pokretanju filozofskog časopisa. Ipak, proteklo je nekoliko godina dok je došlo do realizacije ove ideje. Prvi filozofski časopis koji se pojavio u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata bilo je glasilo *Filozofski pregled* koji je od 1953. godine izdavalo *Srpsko filozofsko društvo* u Beogradu, a koji je kasnije zamenjen godišnjakom *Savremene filozofske teme*. Jugoslovensko udruženje za filozofiju i sociologiju pokrenulo je 1957. godine tromesečnik *Jugoslovenski časopis za filozofiju i sociologiju*. Posle podele udruženja, krajem 1958. godine, nastavio je da izlazi pod nazivom *Filozofija* dok su sociolozi pokrenuli svoj časopis. Pored ocena, koje su izrečene o koncepciji, sadržaju i kvalitetu prvih priloga, objavljenih u ovom časopisu, iznete su i kritičke primedbe da se radi o časopisu koji nastoji da afirmiše samo beogradske filozofe. Međutim, ovu zlokobnu aluziju o „prirodnoj“ intelektualnoj i nacionalnoj zatvorenosti Beogradskog univerziteta i njegovih kulturnih institucija, već pažljiviji pogled na spisak saradnika ovakve primedbe demantuje i pokazuju da ovaj časopis nije bio ni „beogradocentričan“, a pogotovo ne „srbocentričan“.

Kad je sredinom šezdesetih godina prošlog veka filozofsku scenu počela da preuzima nova generacija jugoslovenskih filozofa, pojavila se potreba

za koncipiranjem novog filozofskog časopisa, koji ne bi bio „usko stručni“, filozofski časopis, već časopis koji bi se bavio aktuelnim filozofskim problemima i ključnim pitanjima savremenog sveta. U ideološki i vojno podeljenom svetu, u kome je politički štimung određivao tzv. „hladni rat“, sve više je rasla i svest o krizi postojećeg svetskog poretka. Za novu generaciju jugoslovenskih filozofa, stasalu posle Drugog svetskog rata to je bio „svijet ekonomske eksploatacije, nacionalne neravnopravnosti, političke neslobode, duhovne praznine, svijet bijede, gladi, mržnje, rata i straha. Starim tjeskobama pridružile su se nove: atomsko razaranje nije samo moguća budućnost, ono se već danas realizira kao mora i strepnja što svakodnevno truju naš život. Čovjekovi sve veći uspjesi u stvaranju sredstava za 'pokoravanje' prirode sve uspješnije ga pretvaraju u pomoćni instrument njegovih instrumenata. A pritisak masovne bezličnosti i naučne metode 'obrađivanja' masa sve više suprotstavljaju razvoju slobodne ljudske ličnosti“ (Petrović 1971: 12). U tom ideološkom, političkom i kulturnom kontekstu u Zagrebu je pokrenut časopis *Praxis* čiju je programsku filozofsku koncepciju izložio Gajo Petrović u svom čuvenom uvodniku, *Čemu Praxis*, u prvom broju ovog časopisa. *Praxis* je izlazio od 1964 do 1974 i imao je dva izdanja, jugoslovensko i međunarodno.

11

Pored *Praxisa*, u Beogradu je 1966. godine počeo da izlazi časopis *Dijalektika*, a njihovi oponenti smatrali su ih „dogmatskim“ ili „staljinističkim“ tumačima marksizma. Među njegovim urednicima i saradnicima prevladavali su oni koji se ponekad sami nazivaju predstavnicima „ortodoksne“ (njihovi oponenti rekli bi „dogmatske“ ili „staljinističke“) interpretacije marksizma.

Navedeni časopisi izlazili su i posle 1968. godine. Časopis *Filozofija* je u početku bio filozofski časopis opšteg tipa, nakon 1966. godine poprimio je određeniju fizionomiju, donekle sličnu *Praxisu*, a nakon 1968. godine ta je fizionomija postala još izrazitija. Časopis *Praxis*, razvijajući svoju prvobitnu koncepciju i orijentaciju, pokrenuo je još dva izdanja: džepno izdanje (1969) i povremeno izdanje „Dokumenti“ (1971).

Snažan uticaj savremenog revizionističkog trenda u tumačenju, ne samo istorijskih događaja, već i kulturne istorije, naročito se ogleda u najnovijim istraživanjima razvoja jugoslovenske filozofske kulture i nastojanju da se minimizira značaj srpskih filozofa u njenoj izgradnji. Takve pojave postaju izuzetno agresivne, pa postoji potreba da se bar ukaže na relevantna filozofska svedočenja kao na primjer Gaje Petrovića, nesumnjivo jednog od tvoraca i utemeljivača jugoslovenskog filozofskog *praxis*

projekta. Po njegovom mišljenju, uloga beogradskih filozofa⁴ bila je izuzetno važna i bez njihovih priloga *Praxis* ne bi dostigao tako visok filozofski renome kakav je u toku jedne decenije svoga postojanja imao. Ono po čemu će *Praxis* ostati zabeležen u istoriji filozofije, jeste činjenica da je on bio izraz autentičnog razvoja najviših filozofskih potencijala koji su ikada postignuti na jugoslovenskom prostoru. Stoga svaki objektivan pristup u razmatranju nastanka i delovanja *praxis* zajednice, nesumnjivo će pokazati da je trag ovog časopisa neizbrisivo upisan u istoriju, ne samo hrvatske, jugoslovenske, evropske, već i srpske filozofske periodike.

12

Raspad *Praxis* grupe rezultirao je fundamentalnim promenama, ne samo na srpskoj filozofskoj sceni (koje su se osetile i u koncepcijskim promenama u srpskoj filozofskoj periodici), već i mnogo šire i dublje, u svim segmentima kulturnog i političkog života. Neki predstavnici beogradske *praxis*-grupe nastavili su da izdaju međunarodno izdanje časopisa *Praxis* na engleskom jeziku, a kao znak promene i, moglo bi se reći, svojevrsnog distanciranja u odnosu na još uvek nedovoljno reflektovano kompleksno iskustvo *praxis* filozofije, časopis *Srpskog filozofskog društva*, *Filozofija*, promenio je naziv u *Theoria*. Novim nazivom časopisa redakcija je htela da da do znanja da se menja koncepcija filozofije i da se sada akcenat pomera sa prakse na teoriju. Posle nekoliko godina izlaza promenjena je redakcija *Theorie* i na njeno mesto došla je nova, sa prof. Zdravkom Kučinarom na čelu. Iako naziv časopisa nije menjan, bitno je promenjena njegova koncepcija. Iako su teme kojima su se saradnici časopisa bavili bile iz široko shvaćenog domena akademske filozofije, redakcija je nastojala da u svojoj uređivačkoj „politič“ posebno naglasi praktički aspekt filozofske teorije. Sredinom 80-ih godina, prošlog veka, upravo će sukob, koji je filozofskoj javnosti predstavljen kao spor oko tzv. dve koncepcije časopisa *Theoria*, pokazati sve bitne aspekte krize srpske filozofske scene i njenih institucija koja i danas traje.

Zbog optužbe da su bili inicijatori studentske pobune 1968. godine, grupa beogradskih filozofa „praksisovaca“, morala je da napusti Filozofski fakultet i da svoju delatnost nastavi u Centru za filozofiju u IDN u Beogradu. Ova grupa filozofa i sociologa počela je da izdaje zbornik pod naslovom *Filozofija i društvo*. Već sam naziv njihove publikacije govori

4 „Glavni poticaji za razvoj jugoslavenske filozofije prakse došli su iz Zagreba. Zagrebački filozofi osnovali su i Korčulansku ljetnju školu i časopis *Praxis*. U tom smislu mogli bismo doći u iskušenje da cijelu jugoslavensku filozofiju prakse nazovemo 'zagrebačkom'. Ali to ne bi bilo sasvim adekvatno, jer su važni doprinosi za razvoj te filozofije (koja nije neka 'škola', ni uopće neki strogo razgraničeni filozofski pravac) došli i iz drugih gradova, a napose iz Beograda.“ Up. Petrović 1986: 300.

nam da su u središtu istraživačke pažnje članova novoosnovanog *Centra* bila pitanja društvene teorije i praktičke filozofije.

Prvi (1987) i treći (1991) broj *Filozofije i društva* posvećeni su filozofskoj delatnosti dvojice doajena srpske filozofije, Mihailu Markoviću i Ljubomiru Tadiću. Bez obzira što se prilikom obeležavanja značajnih jubileja u karijeri poznatih filozofa ocene koje se izriču o njihovom delu mogu smatrati ponekad i kurtoaznim, već i sama potreba da se izriču tako laskave pohvale, bar delimično govori o filozofskom značaju ličnosti kojoj se čini takva počast. Posle nešto više od dve decenije i izmenjenog društvenog konteksta, ovi zbornici dobijaju izuzetnu vrednost dragocenog filozofskog svedočanstva o vremenu duboke krize, ne samo društva, već a filozofske scene kroz koju još uvek prolazimo.

Saradnici *Centra*, svojim prilogima želeli su da akademiku Markoviću, jednom od najpoznatijih naših filozofa druge polovine XX veka koji je svojim delom umnogome omogućio prodor jugoslovenske i srpske filozofije na svetsku filozofsku scenu, povodom njegovog jubileja, 40 godina rada, iskažu svoje poštovanje: njegovoj filozofskoj delatnosti i ugledu koji je stekao svojim filozofskim radom i intelektualnim angažmanom i uzdizanjem filozofske kulture u našoj sredini i svetu.

U drugoj svesci *Filozofije i društva* u kojoj se nalaze radovi više saradnika *Centra za filozofiju i društvenu teoriju*, i onih koji su u međuvremenu postali njegovi članovi, može se videti kakav je tematski okvir i kakav je bio filozofski profil ovog zbornika. Reč je o temeljnim studijama o savremenoj političkoj filozofiji i istraživanju svetske i domaće filozofske i političke tradicije.

Treći broj zbornika *Filozofija i društvo*, koji su priredili Božidar Jakšić, Zoran Obrenović i Milan Subotić, posvećen je akademiku Ljubomiru Tadiću. U konciznom i veoma nadahnutom predgovoru, Dragoljub Mićunović ukazuje na ključne aspekte intelektualnog habitusa, filozofskog delovanja i filozofskog dela akademika Tadića. Mićunović s pravom smatra da proučavanje naše kulture kritičkog mišljenja u drugoj polovini XX veka nije moguće bez suočavanja sa filozofskim delom Ljubomira Tadića „čija je misao bila izuzetno uvažavana i uticajna, brža i prodornija od drugih, hrabrija, pa čak i drskija i zato u komunikaciji sa životom, sa socijalnim, političkim i filozofskim strujanjima“ (Mićunović 1991: 5).

Posmatran iz perspektive procesa institucionalizacije i profesionalizacije filozofije i filozofske delatnosti u Srbiji, razvoj srpske filozofske periodike jasno pokazuje kako je taj proces tekao i dokle je dospelo.

Ako su objavljeni filozofski radovi najvažnije sredstvo pomoću kojeg se ostvaruje prisutnost u filozofskom životu i kulturi, jer se pomoću njih rezultati filozofskog rada nastoje uključiti u filozofsko, odnosno šire društveno opštenje, a časopisi glavna mesta na kojima se redovno objavljuju rezultati tekućeg filozofskog rada, onda je srpska filozofska periodika u proteklom periodu svoju osnovnu funkciju filozofske komunikacije obavljivala s promenljivim uspehom.

Stručna komunikacija kao druga značajna funkcija filozofskog časopisa, kojoj on treba da služi u obaveštavanju filozofske i šire javnosti o toku i dostignućima filozofskih istraživanja kod nas i u svetu, takođe je sprovedena s promenljivim dometima koji su, ipak, češće zavisili od ličnog pregnuća, entuzijazma i obaveštenosti pojedinih filozofa nego što su bili izraz kontinuiranog, sistematskog i pravovremenog praćenja domaće i strane filozofske produkcije.

14

Napokon, iako ne i na poslednjem mestu, treća funkcija filozofskih časopisa koju oni vrše kao javna glasila filozofa Srbije jeste da oni predstavljaju osobeno ogledalo profesionalne i stručne javnosti, ali i prostor za promociju i negovanje filozofskog etosa.

Primljeno: 15. jun 2013.

Prihvaćeno: 1. jul 2013.

Literatura

- Basta, N. Danilo (1992), „Časopis *Philosophia* i njegov osnivač Artur Libert“, *Filozofski godišnjak* 5: 202–211.
- Car, Marko (1937), „Jedan međunarodni filozofski časopis u Beogradu“, *Letopis Matice srpske* 348: 62–65.
- Josifović, Stevan (1940), „Međunarodni filozofski časopis 'Philosophia'“, *Letopis Matice srpske* 353: 313–316.
- Kučinar, Zdravko (2011), *Srpsko filozofsko društvo – kratka istorija*, knj. I, Beograd: Srpsko filozofsko društvo i Službeni glasnik.
- Kučinar, Zdravko (2012), *Iz našeg filozofskog života*, Beograd: Plato.
- Libert, Artur (2006), *Ideja moralnog*, Beograd: Dosije.
- Mićunović, Dragoljub (prir.) (1991), *Ljubomir Tadić u filozofiji, pravu i politici*, Beograd: Centar za filozofiju i društvenu teoriju.
- Petrović, Gajo (1971), *Čemu Praxis*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Stojković, Andrija (1972), *Razvitak filozofije u Srba 1804–1944*, Beograd: Slovo ljubve.
- Žunjić, Slobodan (2009), *Istorija srpske filozofije*, Beograd: Plato.

Marinko Lolić

Basic Characteristics of the Development
of Serbian Philosophical Periodicals

Summary

This work discusses the creation, development, and key characteristics of philosophical periodicals in Serbia, as one of the most important institutional pillars for the development of a philosophical culture. The author shows that Serbian philosophical periodicals played a significant role in the development and dissemination, not only of its primary goal, philosophical culture, but also in building general standards of criticism, necessary for critical thinking in science and our society. At the end of the account, the author emphasizes that Serbian philosophical periodicals, in over a century of development, have managed to establish a broad philosophical communication with various traditions, directions and streams of philosophical thought. However, due to strong ideological breaks in history, it was not able of maintaining the continuity necessary for establishing clear and strong scientific criteria in assessing philosophical output and other philosophical activity in our milieu.

Keywords Serbian philosophical periodicals, philosophy, magazines.